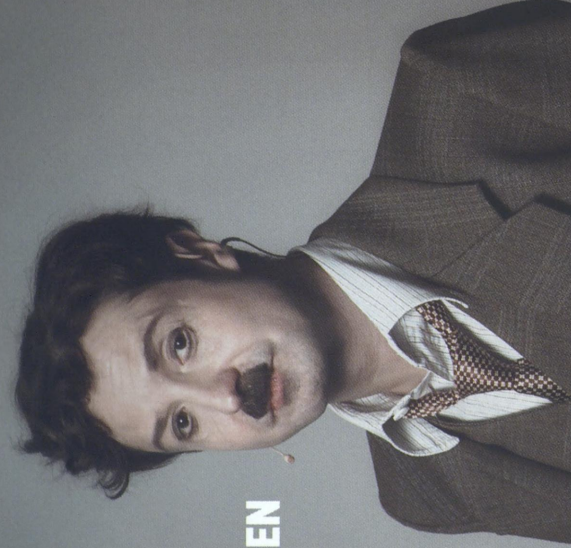

CHAPLIN : DIKTATOREN

LARS FUNDERUD JOHANNESSEN

Charlie Chaplin, Barbereren og Hynkel

HELGA GUREN

Paulette Godard og Hannah

RAGNHILD ARNESTAD MØNNES

Hedda Hopper og Hynkels sekretær

GLENN ANDRÉ KAADA

Henry Daniell og Garbitsch

HENRIK BJELLAND
/ ØYSTEIN MARTINSEN

Reginald Gardner,
Napaloni og Schultz

SVEIN SOLENES

Billy Gilbert, Herring og Rooseveit

MARKO KANIC

Gyssling og
Napoleon's assistent

MATIAS KOUPPALA

Stormtroppsjef, tysk offiser
og professor Kibitzen

LINE STARHEIMSVÆTER

Mary Pickford

ANDERS BRUNVVER HAUGE

Pianist

IDA EKRHEIM

YASMIN ULLESTAD

ØYVIND EINARSON VETRHUS

VEBJØRN SØBERG

BRAGE NORLØFF GRINDELUND

SATIRE SOM VÅPEN

Av **MICHAEL HEM**, journalist, blogger og forfatter.

Noe er morsomt når det rokker ved den etablerte orden. Hver vits er en liten revolusjon.

- **GEORGE ORWELL**

Charlie Chaplin visste at han ville provosere de fascistiske statslederne i Europa med filmen *Diktatoren*. Og det var selvfølgelig poenget. En av grunnene til at filmen ble en suksess, er at den avkler og latterliggjør noen av historiens mest brutale regimer.

Mottakelsen filmen fikk demonstrerte tydelig hvordan diktatorer reagerer på satire og humor. Ikke overraskende lar de seg ikke underholde. Filmene ble ikke vist i Nazi-Tyskland eller i Benito Mussolinis fascistiske Italia. I tillegg ble den forbudt i flere latinamerikanske land.

Diktatoren blir den dag i dag underlagt sensur enkelte steder i verden. Senest i sommer ble et klipp fra filmen som var lagt ut på Youtube, sperret fra å kunne vises i Thailand, etter forespørsel fra landets regjering. Fortsatt finnes det statsledere som frykter filmens budskap.

Diktatoren fikk ingen politiske konsekvenser i landene den parodierte. Da den kom ut i 1940, var andre verdenskrig i gang, en krig som skulle gjøre slutt på Hitler og Mussolinis regimer. Men historien om filmen reiser et par interessante spørsmål:

Hvorfor er diktatorer så redd for satire? Og kan satire og humor ha politiske konsekvenser?

Autoritære ledere er ikke blitt mindre sensurkåte siden andre verdenskrig. I 2012 ga den britiske komikeren Sacha Baron Cohens ut en film som på norsk har samme tittel som Chaplins klassiker fra 1940. I filmen spiller Cohen en karikatur av en gjennomsnittlig arabisk diktator. Til tross for komiske overdrivelser, tar filmen autoritære ledere på kornet. Det var selvfølgelig vanskelig for mange diktatorer å svelge. Cohens film ble ikke distribuert i Tadsjikistan, der president Emomali Rahmon har sittet med makten siden 1992. Angivelig fordi den ikke passet tadsjikernes «mentalitet».

Rahmon har generelt lite til overs for å bli latterliggjort. Etter at en video av presidentens ikke helt vellykkede karaokeopptreden i sønnens bryllup ble lagt ut på Youtube, sperret Tadsjikistan like godt hele Youtube i flere dager. Onde tunger vil kanskje hevde at en president som bygger et tehus formet som en vannmelon, som intervernerte personlig for å gi en enslig ung mann som hyllet ham en kone, og som ansatte sin egen sønn som landets øverste korrupsjonsjeger, ber om å bli parodiert. Rahmon og andre diktatorer ser det åpenbart ikke på den måten selv.

Cohens *Diktatoren* ble møtt med sensur flere steder enn Tadsjikistan. Filmene ble tatt av plakaten etter kort tid i Kasakhstan, og i en rekke land ble den ikke vist i det hele tatt, uten at det nødvendigvis var behov for noen eksplisitt sensur. Driver man en kino i et diktatur, vet man også hvilke filmer man ikke bør vise.

I en del tilfeller er det nok selvhøytideligheten som blottlegges når diktatorer slår ned på satire. Få mennesker liker å bli gjort narr av, noe vi også ser hos enkelte demokratisk valgte statsledere. USAs president Donald Trump er et godt eksempel. Han har gjort hele verden oppmerksom på at han misliker Alec Baldwins parodi på presidenten i TV-programmet Saturday Night Live.

Men Trump er unntaket blant vestlige demokratiske ledere. De fleste av dem skjønner at selv om de skulle ta seg nær av å bli parodiert, vil parodiene neppe bli mindre ondsinnede om de forsøkte å stoppe dem. Og som en av Trumps forgjengere, George W. Bush, viste, er det fullt mulig å bli konstant parodiert og likevel bli gjenvalgt, så lenge du (i hvert fall tilsynelatende) tar satiren med godt humør.

Diktatorer trenger derimot ikke å bli gjenvalgt. Det kommer med regelmessige mellomrom nyhetsmeldinger om at presidenten i et sentralasiatisk «stan» har fått 99 % av folkets oppslutning, men alle vet at dette ikke er reelle valg. En diktator har derfor mindre å tape på å fremstå som humørløs.

Diktatorer, i egenskap av å være diktatorer, har også verktøyene de trenger for å kneble komikere. Uansett hvor mye Donald Trump klager over Alec Baldwin og Saturday Night Live, har han ingen mulighet til å stoppe programmet. Om han prøvde, ville en domstol være raskt ute med å slå ned presidentens vedtak. I et diktatur kommer ingen uavhengig domstol trekkende med juridiske innsigelser mot sjefens avgjørelser.

Men det er ikke bare diktatorens selvhøytidelighet og forfengeligheit som gjør at humor sensureres og komikere sendes i fengsel. Humor kan være farlig. Satire gir folket en mulighet til å kritisere det som ikke kan kritiseres på en mer forsiktig måte enn gjennom direkte regimekritikk eller opposisjonspolitik. Selv om mange av de politiske vitsene i diktaturer er åpen harselas med regimet og lederne, gir humoren også rom for vage og tvetydige ytringer, som kan være vanskelig for myndighetene å straffeforfølge, eller i det hele tatt forstå.

Vitser sprer seg som regel muntlig, eller i moderne tider på anonyme internettfora. Det gjør vitser til en relativt trygg form for regimekritikk. For myndighetene, derimot, vil denne typen subversiv oppførsel undergrave den offisielle propagandaen, og må slåes hardt ned på.

Om ikke diktatoren selv har mye til overs for satire, tyder alt på at harselas med diktatorer går rett hjem hos innbyggerne i diktaturer, uansett hva slags «mentalitet» regimet mener folket skulle ha. I 2001 kom den første uavhengige avisen siden 1963 ut i Syria. Det var et satiremagasin skapt av karikaturtegneren Ali Farzat, og den første utgaven ble raskt utsolgt. Satiren var naturligvis vanskelig å svelge for myndighetene, og magasinet måtte legges ned etter få år.

Sensur av satire er ofte et tidlig tegn på at et land beveger seg i autoritær retning. I Russland på 1990-tallet, under Boris Jeltsins ledelse, ble satireshowet *Kukly*, inspirert av britiske Spitting Image, et av landets mest populære TV-programmer. President Jeltsin, som forsøkte å opprettholde et skjørt demokrati, fant seg i å bli fremstilt som en tafatt alkoholiker på programmet.

Etter at Vladimir Putin kom til makten i 2000, fikk pipen en annen lyd. *Kukly* fortsatte sin sedvanlige harselas, og Putin ble fremstilt som et hylende spedbarn og som en liten gnom. Spesielt gnomen, som parodierte Putins machoimage, gjorde den ferske presidenten rasende. **TV-kanalen NTV ble først tvunget til å slutte å vise Putin i dukkeform. I stedet ble presidenten fremstilt som en sky eller brennende busk. Men etter noen måneder satt eieren av NTV i fengsel, og kanalen ble overtatt av russiske myndigheter. Siden har det vært lite regimekritisk politisk satire på russiske TV-skjermer.**

Det betyr ikke at satiren forsvant. Den fikk bare ikke plass i tradisjonelle medier. Sosiale medier ga russiske vitsemakere nye

muligheter. Twitterkontoen @KermlinRussia har over to millioner følgere og sender ut daglig harselas med myndighetene. «*For å imøtekomme anklager om at det er allfor få nye ansikter i politikken, har Putin fått kosmetisk kirurgi,*» er et typisk eksempel på vitsene til @KermlinRussia.

Selv befolkningen i de mest totalitære regimer tør å kritisere myndighetene gjennom humor. I Sovjetunionen under Josef Stalin florerte politiske vitser. Stalin selv fikk gjennomgå, på tross av (og på grunn av) sin grenseløse brutalitet. Her er et eksempel:

Stalin mister sin favorittpipe og klager til sjefen for det hemmelige politiet Lavrentij Beria. Et par dager senere snakker de to sammen, og Stalin forteller tilfreds at han har funnet igjen pipen sin. «Men det er umulig,» utbryster Beria. «Jeg har tre fanger i kjelleren som alle har tilstått tyveriet.»

Og min favoritt:

Lubjanka (KGBs hovedkvarter) er ikke det høyeste bygget i Moskva, men har den beste utsikten. Du kan se Sibir fra kjelleren.

Ikke overraskende er vitsene fulle av galgenhumor. De viser også at vitsemakere kjente til regimets grusomme sider. Det samme gjelder vitsene som florerer i dagens mest brutale diktaturer. Selv i Nord-Korea, verdens mest lukkede land, med verdens mest omfattende statlige propagandaapparat, forteller folk hverandre politiske vitser:

En franskmann, en engelskmann og en nordkoreaner står på et museum og ser på et maleri som viser Adam og Eva i Edens hage.

«Mannen har funnet noe godt å spise, og vil gjerne dele dette med kvinnen. De er åpenbart i England,» sier britten.

«Neppe,» sier franskmannen. «De går begge rundt helt nakne, så de må være i Frankrike.»

«Dere tar begge feil,» sier nordkoreaneren. «Jeg er ikke i tvil om at de er i Nord-Korea. De har ingen klær å ha på seg, nesten ingenting å spise, og likevel tror de at de er i Paradis.»

Streng sensur og fare for brutale represalier stopper altså ikke folk fra å fortelle vitser. Om vitsene har noen politisk effekt, er

et annet spørsmål. Kanskje er satiren mest et forsøk på å kunne leve med undertrykkelsen og ufriheten. Kanskje er diktatorene paranoide når de sensurerer satire og humor. Men kanskje kan også satiren bidra til politiske endringer.

Srdja Popovic, som ledet studentbevegelsen Otpor! («Mot-stand!»), mener humor hjalp til med å styrte den serbiske diktatoren Slobodan Milosevic. Ved en anledning satte Otpor en tønne med et bilde av Milosevic på i sentrum av Beograd. Ved siden av tønne la de et balltre. Deretter satte de seg på en kafé i nærheten, for å følge med på folks reaksjoner.

Raskt dannet det seg en kø av folk som grep balltreet for å denge løs på tønne utkledd som Milosevic. Etter en stund kom politiet, som ikke visste helt hvordan de skulle håndtere situasjonen. De kunne ikke arrestere folk for å slå på en tønne. Medlemmene i Otpor satt gjemt for politiet på kafeen. Til slutt tok politiet med seg tønne til politistasjonen, noe som må ha fremstått som ganske latterlig for publikum. Popovic mener denne typen aksjoner bidro til å undergrave folks respekt for Milosevics regime.

Sensur forekommer ikke bare i diktaturer, naturligvis. Da Chaplins *Diktatoren* skulle lanseres, ble den opprinnelig forbudt i Storbritannia. Årsaken var at man ikke ville provosere Nazi-Tyskland. Men siden krigen allerede var i gang da filmen ble lansert, var det liten vits for britene å ta hensyn til Hitler og Mussolini, og filmen ble en kjempesuksess.

Ironisk nok møtte Cohen samme ettergivenhet for diktatorer som Chaplin. Da han ville filme deler av *Diktatoren* i FNs hovedkvarter i New York, fikk han ikke lov, fordi han kunne komme til å fornærme arabiske despoter.

Humor er politikk også utenfor diktaturenes grenser.

LARS KRISTIAN GELLEIN

TRUDE SMISTAD

JAKE ERIK KARLSEN

EINAR REINSNOS HILDONEN

TOBIAS NIKOLAI HAUGLAND

Nasjonallbiblioteket
Depotbiblioteket

Chaplin : Diktatoren av Charlie
Chaplin

179141480

CHAPLIN : DIKTATOREN

NORGESPREMIERE PÅ HOVEDSCENEN 15. NOVEMBER 2017

AV CHARLIE CHAPLIN, MORTEN JOACHIM & LINE HOFLOSS HOLM REGISSØR: MORTEN JOACHIM
SCENOGRAF: ARNE NØST KOSTYMEDESIGNER: CHRISTINA LOVERY KOMPONIST: ANDERS BRUNVÆR HAUGE
KOREOGRAF: MARTHA STANDAL LYSDesignER: HAAKON ESPELAND MASKØR: JILL TONJE HOLTEN
DRAMATURG: MICHAEL EVANS REGIASSISTENT: KNUD ERIK ENGENØEN VIDEODESIGN: REIDAR ANDREAS RICHARDSEN
FOTO / GRAFISK DESIGN: STIG HAVARD DIRDAL.

TAKK TIL: KRISTOFER BLINDHEIM GRØNSKAG FOR MANUSHJELP OG ENDRE SANNES HADLAND FOR DRAMATURGISKE INNSPILL.

ALLE KOSTYMER OG SCENOGRAFER TILVIRKET VED ROGALAND TEATERS VERKSTEDER.

THE GREAT DICTATOR COPYRIGHT © ROY EXPORT S.A.S. ALL RIGHTS RESERVED.
CHARLIE CHAPLIN TM IS A TRADEMARK AND/OR SERVICE MARKS OF BUBBLES INC.
SA AND/OR ROY EXPORT SAS, USED WITH PERMISSION. CHARLIE CHAPLIN TM ©
BUBBLES INCORPORATED SA 20XX

ConocoPhillips

